

Heten a klímadiskurzusról

LÁTÓSZÖG

Havonta több ezer fiatal vonul utcára számos nagyváros mellett most már Budapesten is, hogy a Fridays for Future mozgalom keretében felhívja a figyelmet a klímaválságra. Teszik mindezt tanítási időben, azzal a nagyon nyílt üzenettel, hogy a jövőjükért ezen a módon többet tehetnek, mint ha jól nevelten az iskolában maradnának. Mindez pedig egészen új kontextust kölcsönöz a környezeti neveléssel kapcsolatos gondolkodásnak és az arról zajló párbeszédnek is. Ezért döntöttünk úgy, hogy a témához kapcsolódó lapszámunkban teret adunk a klímadiskurzus kritikájának: olyan pedagógusokhoz, tanárképzőkhöz, kutatókhoz, aktivistákhoz fordultunk, akiknek az élete, a munkája szoros kapcsolatban áll a klímaválság témájával. Őket kérdeztük, hogy mit gondolnak: melyek a valódi kérdések felnőttek és gyerekek, felnőttek és felnőttek közt, s ezekről hogyan kellene, hogyan lehetne jól beszélgetni. Vagy arról, hogy hogyan segítsük (hogyan ne akadályozzuk) magunkat és egymást a problémák valóságos, mély, többrétegű megélésében és megértésében. Mire figyeljünk, és mi az, amit esetleg jobb, ha figyelmen kívül hagyunk vagy meghaladunk a klímaváltozásról gondolkodva. Hol van az aktivizmus, a cselekvés helye ebben a diskurzusban? Hol a gazdasági mutatóké és hol az etikáé? És egyáltalán: mit tehetnek a pedagógiai kutatók-fejlesztők, irányítók és a gyerekekkel, fiatalokkal foglalkozó szakemberek a klímaválság körül zajló diskurzusban és a valós cselekvés területén?

Az alábbiakban a válaszképpen érkezett hét szöveget adjuk közre.

Lapzártánk után, 2019. november 28-án az Európai Parlament, strasbourg-i ülésén elfogadott nyilatkozatában, az egész Európai Unióra kiterjedő klímavészhelyzetet hirdetett.

Békés Gáspár: Fenntartható társadalomszervezés

Napjaink legégetőbb kihívása, hogy miként tudunk megbirkózni az ökológiai és klímaválság okozta folyamatokkal/hatá-

sokkal. Különösen a fiatalabb generációk világszerte felteszik a kérdést: miért hagytuk magunkat a szakadék szélére sodródni, miért engedjük, hogy a Föld lakosságának 95%-a szennyezett levegőjű településen éljen, vagy hogy kipusztuljon az óceáni emlősök fele.

A tudatos polgárok azt kérdezik: nem tudtátok, mi vár ránk? A konstruktívabbak

pedig azt: miért nem ismertétek az okokat és következményeket, miért nem volt a jövő elég fontos?

A Greta Thunberg-féle Fridays for Future mozgalom pontosan azt mutatja meg, hogy a fenntarthatóság igénye most már valójában egy holisztikus koncepció, melyet nem csak a környezetvédelmi vonatkozásai miatt kell támogatni. Ez a kezdeményezés világossá teszi, hogy a demokrácia és a tudatos, fenntartható jövőkép összefüggenek. Amennyiben az intergenerációs egyenlőség jegyében a jövőt érintő, kiemelten fontos, valóban életbevágó kérdésekben nem vesszük figyelembe a fiatalok véleményét, nem biztosítunk teret nekik egyenrangú partnereként, akkor romboljuk, vagy ki sem építjük a felelős döntéshez szükséges demokratikus kereteket. Felelős és aktív állampolgárok helyett érdektelen és manipulálható jobbgyókat nevelünk, akikkel a környezeti katasztrófát nem tudjuk elhárítani. A demokrácia gyakorlati műfaj, nem elég 18 éves kor felett felkapcsolni a választópolgár-kapcsolót, és hatékony, felelős gondolkodást várni. A korsovinizmus felszámolása, a polgári tudat fejlesztése ezért össztársadalmi felelősség: feladata a mindenkori kormánynak, az iskoláknak, a családoknak, a civil szervezeteknek és az egyéneknek is.

A világ bármely pontján jogos ugyanis az az állampolgári elvárás, hogy az alapvető szabadságjogok mellett az egészséges környezethez való jog is garantálva legyen. Ebből következik, hogy ha elég ember követeli ezen szempontok érvényesülését, és ennek megfelelően szavaz a választáson, akkor ezzel pozitívan befolyásolhatja a környezetvédelem fejlődését, legalábbis az európai demokratikus országokban. Mégis évtizedekig nem tudott sehohy igazán kritikus tömegeket megmozgatni a kérdés, Magyarországon pedig különösképp ritkán tematizálta a közéletet a környezetvédelem.

Mindezt valószínűleg két alapvető okra lehet visszavezetni: mindmáig hiányzik a környezeti nevelés/érzékenyítés és a kritikus gondolkodás oktatása, s ennek mélyrevezethető tradíciói vannak. A környezetvédelem egyszerűen nem érte el tartósan a Kádár-rendszer ingerküszöbét, így oktatása sem volt szempont, főként, mivel ennek a globális és végzetes jellege széles körben nem volt ismert. A szisztematikusan kritikus gondolkodás oktatása pedig különösképpen ellentétes volt a pártállami struktúra alapvetően egyszemélyes világértelmező jellegével. Így a korábbi generációk többsége nem rendelkezhet elegendő lexikális, statikus tudással a témáról, és nem ritkán hiányzik belőlük az a kritikai kompetencia is, melynek segítségével önállóan is értelmezni tudnák ezt az új, rendkívül bonyolult és súlyos civilizációs következményekkel járó problémát.

Az elmúlt évben viszont, talán váratlanul, sokévnnyi klímapátia után a fiatalabb generációk a történelem legerőteljesebb klímavédelmi mozgalmát indították be. Ennek hatása Magyarországon is érződik, hiszen a III. Globális Klímasztrájk eddig a legnagyobb ilyen jellegű demonstráció az ország történelmében. Ha azonban ez nem a rendkívül fejlett oktatási rendszernek köszönhető, akkor mégis miért nő nyilvánvalóan az érdeklődés? A válasz és a megoldás részben a problémával azonos tőről fakad: a globalizációs és technológiai forradalom mára már korábban elképzelhetetlen mennyiségű információt, és ezáltal tudást tett elérhetővé könnyen és ingyenesen szinte mindenki számára. Amennyiben bárkiben egy szikrányi kíváncsiság is van, saját maga is felfedezheti, megértheti a közelgő katasztrófa súlyosságát, és önállóan is keresheti az ehhez kapcsolódó megoldási lehetőségeket. Az ENSZ frissen elkészült gyermekjogi felmérése szerint a magyar fiatalok második legfőbb aggodalma – az

álláshoz jutás nehézsége után – a klímaváltozás.

Éppen ezért a kihívások és a rendkívül megnőtt társadalmi érdeklődés alapján radikálisan át kell formálni az oktatási rendszerünket. Olaszországban például ebben a hónapban már döntöttek a klímaváltozással kapcsolatos iskolai tárgy bevezetéséről. Magyarországon viszont a korábbi merev oktatási konstelláció egyharmar nem látszik változni, ezért bőven van még mit tenni. Mert most tényleg a jövő a tét, és nincs időnk késlekedni.

Benedekné Fekete Hajnalka: Papír környezet

November 9–10-én fákat ültettünk a városomban jószándékú civilekkel. Egy hét múlva ugyanaz az önkormányzat, amely előzőeken kimarkoltatta a csemeték helyét az ültetéshez, több tucatnyi egészséges fűzfát kivágásáról döntött a városi temetőben, mert a lehulló levelek szemetelése zavarja a temetőjórókat.

Van mit tennünk a klímakatasztrófa ügyében.

Mára a szűrőbuborékok világában élünk, ahol profitorientált mamutcégek algoritmusai válogatják számunkra a híreket, s könnyen előfordulhat, hogy a szomszédunk nem is hallott még erről. S ha hallott, akkor talán olyan forrásokat olvas, melyek szerint nincs is baj, az egész csak „klímahiszi”. Vagy épp azt véli, hogy az egyén tevékenysége elhanyagolható, az egészért tíz nagy cég felel, azokat megállítani nem dolga. De az is lehet, hogy azt gondolja, hogy már úgymint késő bármit tenni, a kataklizma elkerülhetetlen, éljünk a mának.

A legnehezebb az, ami mindenkitől cselekvést követel: a bolygónk, az otthonunk egyszerűen nem bír ekkora tömeget ilyen fogyasztási „kultúra” mellett kiszolgálni. Változtatnunk kell.

Az oktatásirányítás válasza a klímaproblémára: a Natban kiemelt cél a fenntarthatóságra nevelés, mely komplex módon értelmezhető, és fontos, hogy élménypedagógiára épüljön. Az eddigi nyolc pedagóguskompetencia mellé egy kilencedik került, a „fenntarthatóságra nevelés kompetencia”. Megállapították, hogy mely tevékenységek tartoznak ide, így próbálva mérhetővé tenni mindezt a pedagógusok számára. A pedagógusminősítési rendszerben is módosításokat hajtottak végre, és négy indikátort határoztak meg. A pedagógusok elsődleges szerepe ebben az értelemben az attitűdformálás. Kifejtik azt is, hogy milyen tevékenységek dokumentumai tartozhatnak – igazolásképp – ehhez a kompetenciához: többek között lehet projektterv, tananyag, szakkör, szakmai rendezvény, közösségi program, projektnap vagy osztályfőnöki munkaterv is. Mindközben az első osztályosok környezetismeret munkatankönyvében felsorolják hazánk összes nemzeti parkját – megtanulandó anyag –, s napi 5–6 órát üldögélnek 6–7 éves diákjaink egyhelyben az osztálytermekben. A környezetismeret a jelenleg érvényes kerettantervek szerint alsóban heti egy órát kap, ez 3–4%-ot tesz ki a teljes órakeretből. 5–6. évfolyamon az órák aránya 7% (természetismeret). A 7–8. évfolyamon eléri a 19%-ot, de ebbe már beleszámolódik a fizika, kémia, földrajz, biológia-egészségtan is (a biológia-egészségtan magában 5%). Persze tételezhetnénk, hogy mára minden magyar iskola megvilágosodott, tombol a tantárgyköziség, diákjaink projektről projektre építik az új tudást, kár szöszölni az óraszámokkal, hiszen már kisgyermekkortól eddzig tanítványainkat

a kritikai gondolkodásra, az együttműködésre, a felelős állampolgári és bolygópolgári magatartásra. Mert ez volna az az út, amelyen megállíthatnánk a globális krízist. Én azt gondolom, a legfontosabb és alighanem a legeredményesebb az volna, ha kisgyermekkorban a közvetlen tapasztalatszerzés kerülne fókuszba. Ha nem egy díszprojekthét szólna a fenntarthatóságról, hanem az év. Ha az iskolák azzal a faluval, várossal foghatnának össze, ahol működnek. Az a szabályozás, amiben iskoláink dolgoznak, éppen ellentétes irányt erősít. Az egyén felelősségét, a cselekvést csak ott és úgy lehet tanítani, ahol azt a valóságban gyakorolhatják.

Hill Katalin: Klímaváltozás – tényleg tehetetlenek vagyunk?

A közelmúltban egy második osztályos kisgyermek és egy fiatal, tanítási gyakorlóórárt tartó hallgató között zajlott párbeszédre lettem figyelmes, ami nagyon elgondolkodtatott. A kislány egy vizek védelméről szóló beszélgetésben felvetette a klímaváltozás problémáját (pontosan ezt a szót használva), mire a hallgató azt válaszolta neki, hogy igen, de ezzel sajnos mi nem tudunk mit kezdeni.

Minden bizonnyal a hallgató nincs egyedül a véleményével. Hogyan alakulhatott ki ez az álláspont valakiben a klímaváltozás és annak következményei kapcsán? Milyen információk birtokában – melyekhez többek között akár nálunk, a pedagógusképzésben is juthatott –, vagy éppen hiányában jutott erre a következtetésre? Talán keveset tud a témáról, és nem is látja a probléma mértékét, ezért nem lát-

ja a szükséges és lehetséges kiutakat? Vagy éppen klímaszorongással állunk szemben, és információi alapján úgy érzi, hogy akkora a baj, hogy nincs már mit tenni és kontraproduktív módon a tehetetlenség érzése alakult ki benne?

Bármelyikkel is állunk szemben, a cél mindkét esetben ugyanaz, mégpedig előmozdítani a passzivitás helyett az aktív, cselekvő magatartást. Ez irányú felelősségünket növeli, hogy pedagógusokat képezünk, akik direkt vagy indirekt módon, de hatni fognak nagyon sok kisgyermekre és a szüleikre. Mit tehetünk tehát?

A megoldás egy lehetséges útja a kapcsolódás és az énhatékonyság érzésének növelése lehet, melynek során személyesen, érzelmileg is számos ponton kapcsolódhatunk a klímaváltozás problémájához. Ezen érzékenyítő folyamat révén a belső meggyőződésből táplálkozó motiváltság, majd elhivatottság kiépülése kezdődhet meg, melynek eredményeképpen a felelős cselekvéshez szükséges tudásra, információra is szert tehetünk.

Kihez, illetve mihez való kapcsolódásról beszélhetünk a klímaváltozás kapcsán? Kapcsolódhatunk mintakövető módon mások környezettudatos szokásaihoz. Ezen a ponton pedagógusként nagyon sokat tehetünk saját példamutatásunkkal; megkockáztatom, hogy enélkül a témáról nyújtott információ köves talajra hullik. Aztán kapcsolódhatunk saját magunkhoz, amikor önvizsgálatot tartunk (személy szerint én mit teszek, és jobbitó szándékkal min változtathatnék). Itt nagyon fontos a belátáshoz vezető út támogatása, amely büntudat vagy hártás helyett pozitív, aktív cselekvésre sarkall. Több szempontból nagyon fontos állomás a kapcsolódás környezettudatos közösségekhez. Felesleges azzal áztatnunk valakit, hogy ha egymaga környezettudatosan él, az tényleg eredményt hozhat. Tudatosítani kell, hogy

csak összefogva, együttes erővel lehetünk hatékonyak. Emellett a közösség-élmény, a valahová tartozás élménye elengedhetetlen a tartós attitűdváltozáshoz, segít a szükségszerűen bekövetkező mélypontokon átlendülni. Végül talán a legfontosabb visszatérni a forráshoz, azaz kapcsolódni a természethez, a teremtett világhoz. Időt tölteni benne, megszeretni, kötődni hozzá. Így alakulhat ki az iránta érzett felelősségünk.

Jankó Ferenc: Változó éghajlat – változó társadalom

Az éghajlatváltozás nemcsak Földünk, hanem társadalmi működésünk válságtünete is egyben. Egy megbeszélendő társadalmi probléma, amely a környezeti ügyek sorában a 2000-es évektől domináns szerephez került. Posztmodernnek mondott világunkban – hazánkban inkább posztszocializmusról beszélünk – a környezetről való diskurzust így eluralta az éghajlatváltozás, annak megbeszélésében pedig a klímakatasztrófa, a klímaapokalipszis nyelvezete vált meghatározóvá. Nem előzmény nélkül; az 1970-es években nyugaton a *Limits to growth* jelentés publikálásával a növekvő népesség/gazdaság, illetve erőforrás-használat kapcsán bontakozott ki a túlélés diskurzusa, amely napjainkban a fogyó olajkészletek miatt is új erőre kapott. Úgy tűnt – hazánkban is –, hogy az éghajlatváltozáson nincs mit megbeszélni, csak cselekedni kell. Ebben a kérdésben nagyon széles konszenzus alakult ki, politikai hovatartozástól függetlenül, amit posztpolitikai helyzetként is leírnak. Talán éppen ez okozta az éghajlatváltozás ügyének egyik veszttét:

mindenki bólogatott az éghajlatváltozás kapcsán, és aztán nem történt semmi, vagy legalábbis alig. Első ránézésre ez látszik a politika vagy a társadalom, a nagy számok tekintetében. Csak ki kell néznünk az ablakon.

A történet nem állt meg itt, újabb és újabb impulzusokat kap. A klímadiskurzusból sem csak a katasztrófa, a túlélés diskurzusát azonosíthatjuk. A hazai politikát tekintve a klíma témáját jól „megmérte” az európai parlamenti választás. Külföldi impulzusokat is kapva immár, a magyar politikában is némi erjedésnek indult a kérdés, az ún. klímaszkeptícizmus pártpolitikai szintre emelkedett. Az éghajlatváltozás diskurzusának két szélsőséges, polarizált verziója tehát hivatalosan is létezik már Magyarországon.

A történet kezdetén úgy tűnt, hogy az éghajlatváltozás egy megoldható, végérvényesen kiiktatható probléma – lám, egy újabb diskurzus –, mint egy lyuk egy nadrágon, vagy a „lyuk” az ózonrétegen. Úgy tűnt, hogy elegendő, ha a természettudósok kiszámolják, modellezik az éghajlatváltozására ható természeti és antropogén kényszereket, s ekképpen megmondják, hogy mennyi üvegházgázkibocsátás-csökkentés kell a klíma, sőt a Föld megvédéséhez. Most kezdünk rájőnni, hogy társadalomtudósok is kellene, vagy kellett volna, hogy ezt az egyszerűnek látszó környezetpolitikai aktust végigvezessük valamennyi társadalmi rendszeren, hogy folyamatosan menedzselni tudjuk az éghajlatváltozás körüli, vagy úgy általában a környezeti ügyeinket. Mert az éghajlatváltozás valójában egy makacs, sok mindenrel összefüggő társadalmi probléma.

Most, amikor a Fridays for Future mozgalomban, vagy az éppen aktuális klímacsúcson Greta Thunberget látjuk, explicit módon is megjelent az intergenerációs konfliktus, a gyermekek, a fiatalság szerepe

került terítékre az éghajlatváltozás vonatkozásában. Felmerül annak lehetősége, hogy az alulról szerveződő, kis közösségekben elinduló változások motorjai a fiatalok legyenek. Bár, ha a körükben a klímakrízis vagy klímaszorongás kapcsán terjedő gyermektelenségi fogadalmat tevők mozgalmára gondolunk, végtére a probléma elől való menekülésnek hihetjük azt. Lehet-e a gyermekek, fiatalok vállára tenni a Föld megmentésének ügyét? Mit tehetnek a gyermekek vállára a felnőttek az oktatás, a környezeti nevelés vagy a családi beszélgetések során?

Mindezidáig kevés a kutatási eredmény e tekintetben, de joggal feltételezhetjük, hogy a félelem köreinek kialakítására alkalmas klímapokalipszis-víziók, médiahírfolyamok, a bulvárosodás, vagy éppen a háborús metaforák nem szolgálják az ügyet, mint ahogy a klímaszkeptikusok sem. Sohasem késő cselekednünk, s ha teszünk valamit, tudnunk kell, hogy a hatások csak egy generációval később jelentkezhetnek. Hitet mindenképpen kellene adnunk a gyerekeknek, s például elől járni, mert a hiteltelenség nagy veszély. Könnyű a politikusokat támadni, de vajon megválasztanánk egy olyan pártot, amely a karbonadó – nevezzük ilyen csúnyán – bevezetését tűzné zászlajára? Támadhatjuk a piaci szereplőket is: miért drágábbak a környezet számára kedves termékek és szolgáltatások? Sikeres lenne-e egy olyan környezeti kommunikáció, amely kikerüli a bizonyos tekintetben láthatatlan éghajlatváltozást, vagy éppen a zöld gazdasági növekedés lehetőségét villantaná fel? Utóbbi kapcsán az ökológiai közgazdászok biztos csóválják a fejüket. A sort folytathatnánk.

Nagy nehezen egy ilyen rövid eszmefuttatás végén is eljuthatunk egy olyan konklúzióhoz, hogy nekünk kell alapvetően megváltoznunk s cselekednünk, ehhez viszont segítségre van szükségünk, a kör-

nyezeti nevelés, a tudománykommunikáció, a társadalomtudományok megfontolt szerepvállalásával.

Rózsa Ildikó: „Gyereket utcára vinni? Elszomorító!” – Klíma- védelemmel kapcsolatos érvelési hibák a közösségi média kommentjeiben

A *klímavédelem* szó hallatán mindenkinek van véleménye – attól függően, hogy a teljes tagadás-gyász, valamint a nemcselekvés-cselekvés skálán hova helyezi magát. A közösségi médiában a legjellemzőbb hozzászólásokat olvasgatva azonban két dolog minduntalan feltűnik:

Először is: bizonyos értelemben mind érvényesnek és igaznak tekintendők.

Ugyanakkor van egy másik közös vonásuk: valamilyen ún. érvelési hibát tartalmaznak.

Ezért ezeket a jellemző hozzászólásokat megpróbáltam azonosítani a <https://a.te.ervelesi.hibad.hu/> oldal segítségével. Az oldal bármely más témával kapcsolatban is kiváló magyarázatot és példákat ad ahhoz, hogy mi magunk elkerüljük, illetve felismerjük a kommunikációs csapdákat; és így érdemi párbeszédbe tudjunk lépni beszélgetőpartnerünkkel.

Nem a csapda leleplezése a cél (hiszen ez maga is érvelési hiba lenne), hanem az őszinte kíváncsiság felélesztése magunkban mások álláspontjának megértése iránt. Ehhez a legjobb eszköz a kérdésfeltevés.

Az érvelési hiba gyakran negatív érzésekkel társul (düh, tehetetlenség, ellenállás, minősítési kényszer, azonnali odamondo-

gatas). De sokszor találunk érvelési hibát azokban a kommentekben is, melyekben a támadott hozzászólót valaki „megvédi” a többiekkel szemben.

Az alábbiakban következő példák a közösségi médiában zajló klímavédelmi diskurzusból származnak, a hibadefiníciókat pedig az említett weboldal alapján fogalmazom meg.

Személyes kétely: Az, hogy valakinek az ismeretei nem teszik lehetővé egy adott gondolatmenet vagy működési elv végigkövetését, megértését vagy átlátását, nem jelenti azt, hogy maga a gondolatmenet hibás lenne.

„Az ökológiai válságért nem!!! a fogyasztók a felelősek, hanem a multik, mert azok termelési es profitéhsége okozza azt! A lakosság kb. 15%-ban felelős csak a CO2 kibocsátásért.”

„*Te is*” érvelés: A hozzászóló megpróbálja elterelni a szót az eredeti kritikáról és áttérni a beszélgetést mások vélt vagy valós hibáira.

„A gyerekek, az ifjúság nagy ívben tesznek a környezetükre. Kíváncsi vagyok, eldobná-e a mobilját, vagy lemondana-e műanyag vackairól?”

Lényegtelen konklúzió: Egy igaz, de irreleváns érv vagy megállapítás közlése semmilyen mértékben nem igazolja az ahhoz nem kapcsolódó állításokat.

„Elnézem ezeket a gyerekeket. Ha megkérdezed őket egyenként, hogy vajon mit is tesz Ő a klímaváltozás ellen a felvonuláson túl, bennük szakad a szó. Ez egy jó buli, nincs addig se iskola...”

Náci kártya: Önmagában azzal, hogy párhuzamot vonunk egy állítás vagy egy személy, és egy elítélt ideológiát magának valló társadalmi csoport között, nem bizonyítjuk az állítás helytelenségét, sem logikai, sem morális értelemben.

„Politikai eszköznek használják a gyerekeket.”

„Gyereket utcára vinni? Elszomorító!”

„Gyereket politikába bevinni, mindennek az alja. Mert ez politika!”

„Felesleges a gyerekeket politikai céltal tal belerángatni ebbe!”

„Politikai pedofília!”

Mazsolázgatás: A vizsgált elemek hazmazának önkényes kijelölésével a beszélő az eredeti problémakört egy nem-reprezentatív részhalmazzá szűkíti le.

„A telefont / tabletot /tévét / internetet mind elkobozni ettől a tüntetősdi elknyezetett újgenerációtól!”

Hamis dilemma: A szóba jöhető alternatívák mesterséges leszűkítésén, bizonyos opciók elhallgatásán keresztül hamis választási dilemmát állít fel.

„A felnöttek is tesznek az egészsre..., azzal [segítesz], hogy fogmosás közben elzáród a vizet? Ne röhögtesz.”

„Tegyéél érte valamit – szanáld a szemetet, ültesd a fát és virágokat, ne öld a méheket, de könyörgöm ne tüntetgess iskola időben telefonnal a kezedenben ... az mire jó???? Ezzel, hogy segíted a világot hogy jobbá váljon?!?!?!?”

Anekdotikus érvelés: Bár a tapasztalatok rendkívül fontosak lehetnek egy állítás igazságának eldöntésében, önmagukban és kiragadott jelleggel nem rendelkeznek általános bizonyító erővel.

„Hogy ez a generáció amint látom már tüntetni sem tud telefon nélkül a kezében?!? – el tudom képzelni mivel játszik akkor!!! Biztos nem a fára mászik/biciklizik! Mint anno mi vagy a szüleink tettek!”

„Ezt az új generációt kell autóval cipelni mindenféle ... meg iskolába is! Hol volt a mi időnkben ennyi autó az úton!?”

„Ez a generáció tehet a sok tömegtermelt agyon tartósított kajáról és az azzal járó temérdek hulladékról – gondolok itt pizza/McDonald's és a többi ... mert mi anno még a zsíros kenyeret is megettük kovászos uborkával.”

Tekintélyre hivatkozás: Egy állítás azért igaz/hamis, mert egy vagy több elismert vagy magas rangú személy vagy társaság ezt mondta.

„Ők ezt jó bulinak tartják, pedig mi felnőttek tudjuk, hogy ez már nem az!”

Bizonyítási kényszer áthárítása: Annak kijelentése vagy sugalmazása, hogy egy állítás mindaddig vitán felül áll, amíg valaki nem tudja kétséget kizáróan bizonyítani annak hamisságát.

„Úgyisincs mit tenni, nem az egyéneken múlik.”

„Igazi ököpolitikát nem lehet a jelenlegi rendszer keretein belül folytatni, mert a rendszer egyik szereplője sem érdekelt a változtatásban.”

„Nincs is globális klímakatasztrófa, nincs rá bizonyíték”

Csúszós lejtő: Ha A megtörténik, akkor B is meg fog történni, aztán C is... és végül Z is. Z-t pedig senki nem akarhatja, hogy

bekövetkezzen – így A-t sem szabad engedni megtörténni.

„Persze vegyék a kezükbe a jövőjüket... DE miért a tanítatásuk kárára, mert látszik hogy, mint birka követik azok emberek elveit akik csak buzdítják őket ezzel butitván is egy olyan dologért amiből csak ők húznak hasznot!”

Hamis okozat: Az, hogy két dolog változásai vagy előfordulásai egybeesnek, nem jelenti feltétlenül azt, hogy azok közül az egyik a másikat okozza vagy akár csak elősegíti azt.

„Sokkal többet tehetne egy mai fiatal, ha azt mondaná, tanulmányai után nem megy multihoz dolgozni! Na ez egy igazi tudatos hozzáállás a problémához!”

Személyeskedés: Egy álláspont vagy egy állítás helyességét a kijelentő személye, vélt vagy valós személyiségjegyei vagy feltételezett érdekei alapján próbáljuk meg kétségbe vonni.

(...) „lehet sőt biztos az én gyerekeim is vannak tv/tablet előtt de nem kétszínűsködöm egy világ megváltásért, mint a fent látható emberek!”

“A gyerekeknek egy buli. Egyébként még fogalmuk sincs miről reppelnek...”

Szalmabáb: A megszólaló nem a másik valódi, eredeti állításaival vitatkozik, így nem tudja azok helytelenségét bizonyítani.

„Egy 'beteg' 11 éves lány agylövését elhíszitek. Inkább vigyék el dokihoz.”

Varga Attila: Elég-e diskurálni a klímáról?

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a klímadiskurzus ma már szinte áthatja mindennapjainkat. Ezen a diskurzuson belül egyre erősebbek azok a hangok, amelyek paradox módon éppen arról szólnak, hogy elég már a sok beszédből, nyilatkozatból, díjakból: itt az ideje, hogy cselekedjünk. Na jó, de mit tegyünk? – teszi fel a kérdést egyre több ember. Erre a kérdésre a pedagógianak világszerte az elsődleges válasza az, hogy megpróbálja felkészíteni a diákokat arra, hogy saját személyes szintjükön minél környezettudatosabban, pontosabban minél kevésbé klímaromboló módon éljenek.

Ez a hozzáállás ugyanakkor több okból is könnyen frusztrációhoz vezet. Egyrészt a jelenlegi fejlett társadalmakban egyáltalán nem könnyű klímátudatosan élni, ezért az erre való törekvés óhatatlanul büntudatot kelt nagyon sok emberben, hiszen a jó szándéka ellenére sem tud lemondani például az autóhasználatról, mert nem tud eljutni másképp a munkahelyére. Másrészt, ha valaki elkezd a kérdéskörrel foglalkozni, hamar felismeri, hogy saját cselekedeteinek igen csekély a hatása, viszont vannak a társadalomban olyan szereplők (államok, multicégek vezetői), akik sokkal nagyobb hatást tudnának gyakorolni a káros folyamatok csökkentésére, mint az egyszerű állampolgárok.

Érthető tehát, hogy sokak indulata ezek ellen a csoportok ellen fordul. És ez az indulat a világszerte növekvő klímaitalkozásokban ölt testet. Ezek közül pedagógiai szempontól legfontosabb a Fridays for Future, amely rendszeresen szervez péntekenként, iskolaidőben diákok részvételével klímaitüntetéseket

Magyarországon is. A mozgalom több érdekes és nehéz kérdést is felvet a környezeti neveléssel kapcsolatban, melyek tekintetében nincs egységes álláspont a környezeti nevelők között sem:

1. Tényleg akkorák ma már a környezeti gondok, hogy a diákok jól teszik, ha iskolaidőben tüntetni mennek, mert így több eredményt érhetnek el és nagyobb esélyük van egy élhető jövőre, mint ha az iskolapadban ülnének?
2. Hogyan viszonyuljon egy iskolai környezeti nevelő ahhoz, ha a diákja péntekenként klímaitüntetésre jár? Biztassa és segítse? Esetleg maga is csatlakozzon hozzá? Vagy épp ellenkezőleg: próbálja meggyőzni, hogy maradjon az iskolában?
3. Igaza van a Fridays for Future mozgalomnak abban, hogy az iskolákban nem tanítanak eleget a klímaváltozásról, így az iskolák maguk is a probléma és nem a megoldás részei?

Szerencsére hazánkban is léteznek olyan pedagógiai innovációk, amelyek nemcsak beviszik a klímadiskurzust az iskolába, hanem katalizálják a diákok cselekvő részvételét a problémák megoldásában, nemcsak egyéni, hanem közösségi és politikai szinten is. Ezek közül az innovációk közül mindenképpen különös figyelmet érdemel a Zöld Diákszervezetek mozgalma, melyek keretében a diákok – amellett, hogy saját maguk szerveznek környezetvédelmi tevékenységeket –, megfogalmazhatják javaslataikat a helyi döntéshozók számára, melyeket azok meg is vitatnak, és gyakran el is fogadnak. A jászberényi Zöld Diákszervezetnek jelentős szerepe volt például abban, hogy városi összefogás jöjjön létre a Zagyvartermészeti környezetének helyreállításában.

A Zöld Diákrparlament egyszerre készít fel a demokratikus döntéshozatali folyamatokban való részvételre, teremt közvetlen kapcsolatot a helyi döntéshozókkal, és biztosít részvételi lehetőséget a helyi környezeti problémák kezelésében. Így mutat példát arra, hogy a klímáról nemcsak általában lehet diskurálni, hanem azt is meg lehet beszélni, hogy a konkrét helyen és időben a helyi közösség mit tegyen közösen a környezeti problémák megoldása érdekében.

Klímadiskurzus nélkül nem tudjuk kitalálni, hogyan csökkentsük a klímaváltozás mértékét, és hogyan alkalmazkodjunk a bekövetkező változásokhoz. De a diskurzus önmagában nem elég. Ha diskurzusaink eredményeképp nem kezdünk bele a közösen elhatározott cselekedetek végrehajtásába mind egyéni, mind társadalmi szinten, akkor nem érhetünk el eredményeket.

Victor András: Diskurzus a klíma- vészhelyzetről

Abból kiindulva, hogy az ökológiai problémák nagyon komplexek, a klímavészhelyzet körüli viták stílusát, kérdéseinek jellegét illetően az alábbi alapelveket ajánlom a felek figyelmébe:

- a) Veszélyes a leegyszerűsítő (redukcionista) megközelítés; önbecsapás „fő okot” keresni és úgymond találni. A „csak” helyett az „is” legyen a jellemző viszonyzó.
- b) Már az is redukcionizmus, hogy klímavészhelyzetről beszélünk; hiszen az csak egy része – ha úgy tetszik, tünete –

annak, hogy a Föld ökológiai egyensúlya megbillent.

- c) Az ilyen bonyolult kérdésekben ritka az igen-nem alternatíva; inkább a „milyen szempontból, milyen mértékben” kérdés vezethet eredményre.
- d) Egy értelmes, sok szempontú vita végére kiderülhet, hogy az eredetileg egymást kizáró érvek és magyarázatok lényegében egymás melletti részizságok.
- e) A problémák megoldásában fontosabb kérdés az, hogy kinek van lehetősége a változtatásra, mint az, hogy ki okozta a bajt.
- f) Nehezíti a klímavészhelyzet elfogulatlan elemzését és a szavakról a tettekhez való átváltást a téma szubjektív aspektusa. A megoldás ugyanis előreláthatólag mindannyiunktól életmódváltozást követel meg – vagyis az életviteli és értékrendbeli komfortzónánkból való kényszerű kilépést.

Ilyesféle kérdéseket tennék föl vita közben:

- Tényleg klímavészhelyzet van, vagy inkább csak megnőtt a valószínűsége a vészhelyzet bekövetkezésének?
- Elképzelhető, hogy az ún. „klímaszkeptikusok” valóban nem hiszik el a klímaválságot?
- Mit tudunk a Föld ökológiai rendszerének tűrőképességéről és annak hatáiról, s mit a rendszer rezilienciájáról (és egyáltalán mi az)?
- Mit tudunk a földi bioszféra (pontosabban ökoszféra) hálózatos működésének törvényszerűségeiről (ld. Barabási Albert László könyveit)?
- Az ökológiai krízishelyzet kialakulása mennyiben az egyén „bűne”, és mennyiben azé a gazdasági-politikai-társadalmi rendszeré, amely az egyén „föltt” áll?

- Mennyi az igazság abban, hogy a klímavészhelyzet kialakulásáért a felnőttek felelősek?
 - Jogos és elfogadható-e, hogy a tüntető gyerekek, fiatalok a felnőtteket teszik felelőssé a klímavészhelyzet kialakulásáért?
 - Miben és mennyiben van igaza a felnőtteknek, mikor azt mondja, hogy a „Fridays for Future diákok” ne tüntessenek, hanem inkább tanuljanak, mert az a dolguk?
 - Indokolt-e, hogy egy gyerek (Greta Thunberg) keményen, szinte kioktatóan elmarasztalja a felnőtteket (politikustokat)?
 - Kinek a jövőjét fenyegeti inkább a globális melegedés? A felnőttekét/gyerekekét? A gazdagokét/szegényekét?
 - Mennyire vannak tudatában a tüntető fiatalok annak, hogy a megoldás érdekében szükséges változások az ő megszkott életrendjüket, életmódjukat is érintik?
- A környezetkárosításban (szén-dioxid problémában) mennyiben felelős a MOL, és mennyiben én, aki igénylem a szolgáltatását?
 - Valóban nincs már idő arra, hogy vitatkozzunk, konferenciázzunk, kutatásokat végezzünk a Föld kritikus állapotáról, hanem azonnal cselekednünk kell?
 - Tényleg „klímapara” szükséges ahhoz, hogy végre cselekedjünk is?
 - Hogyan érvényes ma az a környezeti nevelési alapelv, hogy a gyerekeket nem szabad sokkolni a környezet pusztulásával; inkább a szépet és értékeset kell megmutatni?
 - Hogyan léphetünk ki abból a kelepceből, hogy míg a környezeti problémák hosszú távú gondolkodást igényelnek, a demokratikus országokra jellemző „politikai váltógazdaság” (a négyévenkénti parlamenti választás) rövidtávú tervezésre kényszeríti a döntéshozókat?

